

PRAWO

(LAW)

Studia Elckie
15 (2013) nr 2

DARIUSZ CHARKO*

PRAKTYKA STOSOWANIA ŚRODKÓW ZAPOBIEGAWCZYCH W POLSKICH PROKURATURACH APELACYJNYCH W LATACH 2007-2010

Celem artykułu jest próba przedstawienia środków zapobiegawczych w polskich prokuraturach apelacyjnych¹ w latach 2007-2010. Niniejsze zadanie zostanie zrealizowane w dwóch etapach. Pierwszy z nich będzie dotyczył istoty środków zapobiegawczych, drugi – praktyki ich stosowania.

Istota środków zapobiegawczych

W doktrynie procesu karnego istota stosowania środków zapobiegawczych jest różnorodnie rozumiana. A. Murzynowski środki zapobiegawcze określa jako procesowe środki przymusu, które mogą być stosowane przez sąd lub prokuratora w stosunku do oskarżonego (podejrzanego) w celu zapobieżenia jego uchylania się od wymiaru sprawiedliwości².

M. Cieślak, podobnie jak A. Murzynowski, przez środki zapobiegawcze rozumie stosowanie wobec oskarżonego środków przymusu, jednak odmienny jest ich cel stosowania. Według M. Cieślaka, celem stosowania środków zapobiegawczych jest zabezpieczenie procesu karnego przez zapobieżenie utrudnieniu postępowania przez oskarżonego³. Z definicji tej na plan pierwszy wysuwa się prewencyjna funkcja środków zapobiegawczych, których celem jest zapobieżenie celowym działaniom podejrzanego, polegającym na próbie ucieczki, zacieraniu śladów, bądź też na wpływaniu na zeznania świadków⁴.

* Mgr Dariusz Charko – magister prawa, absolwent Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; e-mail: dariusz_charko@wp.pl

¹ Dalej zwanych Apelacjami.

² A. Murzynowski, *Areszt tymczasowy*, „Prokuratura i Prawo”, 1955 nr 4-5, s. 59-60.

³ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 400.

⁴ S. Pikulski, K. Szczechowicz, *Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w świetle praw i wolności obywatelskich*, Olsztyn 2004, s. 55. Por. J. Kosonoga, *Podstawy stosowania środków zapobiegawczych*, „Prokuratura i Prawo”, 2003 nr 10, s. 31.

Definicja J. Gajewskiego, z kolei, łączy w sobie pogląd A. Murzynowskiego i M. Cieślaka. Zdaniem J. Gajewskiego, środki zapobiegawcze mają służyć do „zapobieżenia uchylania się oskarżonego od wymiaru sprawiedliwości oraz bezprawnego utrudniania postępowania karnego”⁵.

Według L. Peipera, w interesie państwa i społeczeństwa leży karanie przestępców. Konieczne jest, aby każdy sprawca stanął przed sądem, a ten na podstawie zebranych materiałów dowodowych mógł sprawiedliwie osądzić, jakiego typu przestępstwa dopuścił się sprawca oraz jaką karę musi za to ponieść. Osiągnięciu tych celów mają służyć właśnie środki zapobiegawcze⁶. Pogląd L. Peipera zgodny jest z funkcją represyjną środków zapobiegawczych, której celem jest wywołanie przekonania społecznego, iż oskarżony o dany czyn karalny zostanie zatrzymany i osadzony w areszcie.

Procesowe znaczenie środków zapobiegawczych podkreśla S. Waltoś, twierdząc, że środki zapobiegawcze są środkami przymusu stosowanymi względem oskarżonego w celu zabezpieczenia prawidłowego toku procesu⁷.

W ocenie F. Prusaka, zastosowanie wobec oskarżonego środka zapobiegawczego gwarantuje jego obecność na potrzeby prowadzonego postępowania oraz stwarza normalne warunki dla prowadzenia postępowania dowodowego. F. Prusak uważa również, że stosowanie środków zapobiegawczych ma znaczenie ogólnie prewencyjne w zakresie wzmacniania skuteczności represji karnej i uniemożliwiania popełnienia przez oskarżonego dalszych przestępstw⁸.

Podobne stanowisko wyraża R.A. Stefański, zdaniem którego stosowanie środków zapobiegawczych ma przede wszystkim przeciwdziałać takim zachowaniom oskarżonego, które mogłyby utrudniać prawidłowy przebieg procesu karnego lub być kontynuacją jego dalszej działalności przestępczej⁹.

Natomiast w ocenie W. Daszkiewicza środki zapobiegawcze są instytucją *stricte* procesową i powinny służyć zapewnieniu prawidłowego toku procesu, właściwego rozstrzygnięcia o jego przedmiocie oraz wykonania kary i środków karnych¹⁰. Ochrona społeczeństwa przed możliwością dokonania przestępstwa przejawia się w funkcji ochronnej, jaką pełnią również środki zapobiegawcze.

Jak wynika z wyżej zaprezentowanych poglądów istota i charakter środków zapobiegawczych wyraża się przede wszystkim w celach i funkcjach, jakie mają one spełniać.

⁵ J. Gajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2008, s.125.

⁶ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego i przepisów wprowadzających ten kodeks*, Kraków 1993, s. 263.

⁷ S. Waltoś, *Proces karny*, Warszawa 2005, s. 412-413. Por. T. Gardocka, *Postępowanie karne, podręcznik akademicki*, Warszawa 2005, s. 158.

⁸ F. Prusak, *Nieizolacyjne środki zapobiegawcze w procesie karnym*, Warszawa 1978, s. 10.

⁹ R.A. Stefański, *Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego*, Warszawa 1998, s. 13.

¹⁰ W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. II, Bydgoszcz 2001, s. 167.

W procedurze karnej środki zapobiegawcze mają spełniać trzy zasadnicze funkcje: prewencyjną, ochronną i dowodową. Pierwsza z nich służy zabezpieczeniu prawidłowego toku postępowania. Druga ma na celu zapobieżenie popełnienia nowego, ciężkiego przestępstwa¹¹ i właśnie taki kształt definicji środków zapobiegawczych reguluje art. 249 § 1 k.p.k. Zatem można powiedzieć, że istotą stosowania środków zapobiegawczych w procesie karnym jest zapewnienie gwarancji organom, iż oskarżony wypełni wszelkie obowiązki związane z postępowaniem karnym i stawi się na procesie. Natomiast ostatni dowodowy charakter przejawia się w przekonaniu organu ścigania o tym, że podejrzany rzeczywiście popełnił dane przestępstwo¹².

W związku z tym, że środki zapobiegawcze ograniczają prawa i wolności człowieka, dlatego też możliwe jest ich stosowanie tylko wtedy, gdy na podstawie zebranych dowodów istnieje dostateczne prawdopodobieństwo popełnienia przez oskarżonego przestępstwa¹³.

Konieczne jest także zaistnienie odpowiednich determinantów, przez które rozumie się podstawy stosowania środków zapobiegawczych oraz kryteria ich wyboru¹⁴. Wśród przesłanek stosowania środków zapobiegawczych wyróżnia się te o charakterze ogólnym i szczególnym. Należy jednak zaznaczyć, że konieczne jest, aby zawsze wystąpiła przesłanka ogólna, zaś spośród przesłanek o charakterze szczególnym wystarczy, by wystąpiła jedna z nich¹⁵.

Z ogólną podstawą stosowania środków zapobiegawczych, jak już zostało wspomniane, spotykamy się w art. 249 k.p.k.:

„środki zapobiegawcze można stosować w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobieżenia popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa”¹⁶.

Szczególne przesłanki stosowania środków zapobiegawczych precyzuje art. 258 k.p.k. Zalicza się do nich m.in. obawę ucieczki lub ukrywania się oskarżonego, obawę mactwa lub surową karę.

W Polsce wyróżnia się dwie grupy środków zapobiegawczych: izolacyjne i nieizolacyjne. Pierwsze z nich całkowicie pozbawiają dany podmiot wolności, zaś drugie ograniczają jedynie swobody obywatelskie. Do izolacyjnych środków zapobiegawczych zalicza się tymczasowe aresztowanie, zaś do nieizolacyjnych: poręczenie majątkowe, społeczne i osobiste, dozór policji, zakaz opuszczania kraju, zawieszenie w czynnościach służbowych lub wykonywania

¹¹ A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 2008, s. 227.

¹² T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2007, s. 558.

¹³ A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, Warszawa 2004, s. 290.

¹⁴ J. Kosonoga, *Podstawy stosowania środków zapobiegawczych*, s. 31.

¹⁵ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 317.

¹⁶ *Kodeks postępowania karnego* z 6 czerwca 1997 roku (Dz. U. nr 89, poz. 554).

zawodu oraz nakaz powstrzymania się od określonych działań lub od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów¹⁷.

W związku z tym, że w drugiej części pracy wskazane zostaną praktyczne aspekty stosowania środków zapobiegawczych przez poszczególne Apelacje w kraju, warto by powiedzieć kilka słów na temat każdego ze środków.

Tymczasowe aresztowanie jest „izolacyjnym środkiem zapobiegawczym polegającym na pozbawieniu wolności oskarżonego zanim zapadnie prawomocne rozstrzygnięcie”¹⁸. Środek ten ma charakter tymczasowy, co znaczy, że czas jego trwania jest ograniczony ustawowo. Najczęściej trwa on 3 miesiące, a łączny okres aresztu tymczasowego do chwili wydania wyroku przez sąd pierwszej instancji nie może przekroczyć 2 lata¹⁹.

Celem stosowania poręczenia majątkowego jest zapewnienie wypełnienia wszelkich obowiązków procesowych przez oskarżonego²⁰. Może być ono stosowane w formie pieniędzy, papierów wartościowych, zastawu, hipotekę i prawa majątkowe²¹. Gdy poręczenia udziela pracodawca, dyrektor szkoły, bądź uczelni, lub organizacja społeczna, wówczas mówi się o poręczeniu społecznym²². Natomiast gdy poręczenia dokonuje osoba ciesząca się społecznym zaufaniem – o poręczeniu osoby godnej zaufania²³.

Dozór policji jest środkiem zapobiegawczym „ograniczającym prawa oskarżonego do wolności poruszania się oraz wyboru miejsca pobytu”²⁴. Może być on stosowany łącznie z innymi środkami²⁵. Osoba oddana pod dozór pozostaje na wolności, jednak musi spełniać określone obowiązki zawarte w postanowieniu, m.in. nie może opuszczać danego miejsca, musi zgłaszać się do organu dozoru w odpowiednim czasie oraz zawiadamiać o planowanych wyjazdach i powrotach²⁶.

Kolejny środek, zakaz opuszczania kraju, może być stosowany w dwóch formach: w postaci zakazu prostego, który zabrania oskarżonemu wyjazdu poza

¹⁷ A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, s. 291.

¹⁸ B. Bieńkowska, P. Kruszczyński, P. Piszczek, *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2004, s. 294.

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 10 czerwca 2008 roku, SK 17/07 (Dz. U. 2008, nr 107, poz. 686).

²⁰ D. Tarnowska, *Istota i warunki stosowania poręczenia majątkowego - błędna interpretacja przepisów k.p.k.*, „Rzeczpospolita”, 1995 nr 31.

²¹ A. Krakówka, *Hipoteka jako jedna z postaci poręczenia majątkowego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo”, 2009 nr 2, s. 133.

²² A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, s. 232.

²³ J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, s. 137.

²⁴ A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, s. 178.

²⁵ R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny...*, s. 331.

²⁶ J. Kosonoga, *Inne ograniczenia swobody niezabędne do wykonywania dozoru Policji*, „Prokuratura i Prawo”, 2006 nr 4, s. 45.

granice kraju, lub zakazu złożonego, który połączony jest z zatrzymaniem paszportu lub zakazem jego wydania²⁷.

Zgodnie z art. 276 k.p.k. ustawodawca przewidział także możliwość zawieszenia oskarżonego w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu określonego zawodu²⁸. Zastosowanie takiego środka uzasadnione jest w sytuacji, gdy oskarżony popełnił przestępstwo, nadużywając swojego stanowiska lub zacierał ślady mając dostęp do dowodów²⁹.

Wobec oskarżonego możliwe jest również zastosowanie nakazu powstrzymania się od prowadzenia określonej działalności, np. wyrobu konkretnego produktu, lub też powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu, np. roweru³⁰.

Praktyka stosowania środków zapobiegawczych

Znaczenie środków zapobiegawczych w procesie karnym jest bezsporne. Dlatego też warto przedstawić, jak w praktyce środki te są stosowane przez poszczególne Apelacje. Celem tej części pracy będzie próba odpowiedzi na następujące pytania: które ze środków zapobiegawczych – te o charakterze izolacyjnym, czy nieizolacyjnym – są w praktyce częściej stosowane?, które Apelacje preferują środki izolacyjne, a które nieizolacyjne?, jaka jest częstotliwość stosowania poszczególnych środków w danych Apelacjach na przestrzeni lat?, jak kształtuje się dynamika zmian w stosowaniu środków zapobiegawczych w latach 2007-2010?, które Apelacje dominują pod względem ilości zastosowanych środków, a które stronią od ich stosowania?, który środek zapobiegawczy okazał się być najlepszym „gwarantem” zapewniającym prawidłowy przebieg procesu karnego?, jakie podobieństwa można zaobserwować między Apelacjami pod względem ilości i rodzaju stosowanych środków?

W latach 2007-2010 we wszystkich Apelacjach w Polsce w procesie karnym zastosowano łącznie 341 933 środków zapobiegawczych, z czego 238 430 stanowiły środki nieizolacyjne, zaś pozostałą część (około 30%, tj. 103 503) stanowiły środki izolacyjne w postaci tymczasowego aresztowania. Wynika z tego, że tymczasowe aresztowanie mimo swojej surowości stosowane jest bardzo często. Względem co trzeciego oskarżonego o przestępstwo, jako środek zapobiegawczy zastosowano właśnie areszt tymczasowy.

Najwięcej przypadków zastosowania tymczasowego aresztowania odnotowano w roku 2007, w którym ten środek zastosowano 31 543 razy, co stanowi ponad 30% wszystkich zastosowanych aresztów tymczasowych w czterech

²⁷ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny...*, s. 333.

²⁸ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, s. 589.

²⁹ *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1-296*, t. I, red. P. Hofmański, Warszawa 2007, s. 1239.

³⁰ S. Waltoś, *Proces karny*, s. 435.

analizowanych latach łącznie. Natomiast rozpatrując częstotliwość stosowania środków nieizolacyjnych, można powiedzieć, że na najwyższym poziomie znalazła się ilość zastosowanych środków w 2007 i 2009 roku. W tym pierwszym wszystkie Apelacje łącznie zastosowały 61 764 środków o charakterze nieizolacyjnym, co stanowi 25,9% , zaś w 2009 – 60 525, tj. 25,4%.

Uśredniając prezentowane dane można powiedzieć, że każdego roku liczba zastosowanych środków o charakterze nieizolacyjnym przekracza 2000 zastosowanych środków, zaś nieizolacyjnych – 5000.

Od 2007 do 2009 roku w stosowaniu aresztu tymczasowego dominowała Apelacja Katowicka, gdzie częstość stosowania tego środka była najwyższa. Na drugim miejscu uplasowała się Apelacja Gdańska. W 2010 roku role odwróciły się i na pierwsze miejsce pod względem ilości stosowanych aresztów tymczasowych wysunęła się właśnie Apelacja Gdańska. Jeśli chodzi o Apelację Katowicką to w 2007 roku dominowała ona również w ilości stosowanych środków nieizolacyjnych, jednak począwszy od 2008 roku najwięcej tychże środków zastosowała Apelacja Krakowska (zob. Aneks nr 1).

Analizując dynamikę zmian w stosowaniu środków zapobiegawczych w latach 2007-2010, można stwierdzić, że w 2008 roku w porównaniu z rokiem poprzednim liczba zastosowanych aresztów tymczasowych w każdej z analizowanych Apelacji zmalała. Najwyższym spadkiem w porównaniu z rokiem 2007 cechowała się Apelacja Katowicka, w której w 2008 roku zastosowano o ponad 36% mniej aresztów tymczasowych, niż rok wcześniej. W 2009 roku wzrost zastosowanych aresztów tymczasowych odnotowano aż w 6 Apelacjach, tj. w Warszawskiej (14,3%), Gdańskiej (7,73%), Krakowskiej (5,93), Łódzkiej (7,10%) Poznańskiej (1,75%) i Szczecińskiej (11,31%). Natomiast w 2010 roku w porównaniu z rokiem 2009 wzrost odnotowano już tylko w 2 spośród 11 Apelacji: w Warszawskiej (3,85%) i Rzeszowskiej (12,83%), zaś pozostałe Apelacje cechowały się malejącą tendencją stosowania aresztów tymczasowych (zob. Aneks nr 2).

Rozpatrując stosowanie środków nieizolacyjnych w ujęciu dynamicznym można stwierdzić, że istnieją Apelacje cechujące się zarówno wzrostem, jak i spadkiem ilości zastosowanych środków. I tak odpowiednio w 2008 roku w porównaniu z rokiem 2007 pięć Apelacji wyróżniało się rosnącym trendem. Najwyższym wzrostem w tej grupie, jeśli chodzi o ilość zastosowanych środków o charakterze nieizolacyjnym, odznaczyła się Apelacja Warszawska, w której w 2008 roku w porównaniu z rokiem poprzednim zastosowano o blisko 12% więcej środków tego rodzaju. Wzrost odnotowała również Apelacja Krakowska (6,7%), Lubelska (5,42%), Gdańska (4,93%) i Poznańska (2,12%). Natomiast w 2009 roku wzrostu nie odnotowano m.in. w apelacji Warszawskiej, Białostockiej, Katowickiej i Wrocławskiej. W tej grupie najwyższym spadkiem cechowała się Apelacja Białostocka, gdzie liczba stosowanych środ-

ków zmalała aż o 12,4%. W tym samym czasie podobny wzrost, wynoszący 12,53%, liczby zastosowanych środków nieizolacyjnych odnotowano w Apelacji Poznańskiej (zob. Aneks nr 2). W 2010 roku również dominowały spadki, jeśli chodzi o ilość zastosowanych środków nieizolacyjnych. Wzrostem odznaczyły się tylko 3 Apelacje: Gdańska, Lubelska i Poznańska, z czego w dwóch pierwszych wzrosty były niewielkie (zob. Aneks nr 2).

Spśród szerokiego wachlarzu środków zapobiegawczych, jakie organ ma możliwość zastosowania wobec podejrzanego o popełnienie przestępstwa, na pierwsze miejsce, biorąc pod uwagę 4 analizowane lata, wysuwa się dozór policyjny. Łącznie w badanym okresie zastosowano go 135 764 razy. W czołówce znajduje się również areszt tymczasowy i poręczenie, jako środki, których częstotliwość stosowania jest najwyższa. Tymczasowe aresztowanie wobec oskarżonych w badanym okresie zastosowano 103 503 razy, zaś poręczenie 61 690 (zob. Aneks nr 3).

Z analizy wynika, że najmniejszą popularnością, biorąc pod uwagę częstotliwość stosowania danego środka, odznaczają się takie rodzaje środków zapobiegawczych, jak powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu, które wykonano 1 390 razy, oraz zawieszenie w czynnościach służbowych, które wykonano 1 207 razy. Porównując te dwie ostatnie wartości z ilością najczęściej stosowanego środka zapobiegawczego, można stwierdzić, że powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu zastosowano blisko 98 razy rzadziej od dozoru policyjnego, a jedno zawieszenie w czynnościach służbowych odpowiadało 112 przypadkom zastosowanego dozoru policyjnego (zob. Aneks nr 3).

Posiadając wiedzę na temat tego, które ze środków zapobiegawczych cieszą się największą popularnością, warto też wskazać Apelacje, które dominują pod względem ilości stosowanych środków zapobiegawczych, jak i te, które stronią od ich stosowania. I tak, analizując cztery badane lata, można powiedzieć, że najwięcej środków zapobiegawczych w tym okresie zastosowała Apelacja Katowicka – w sumie 47 466 środków, co stanowi ok. 14% wszystkich środków. Na drugim miejscu znalazła się Apelacja Krakowska, która w sumie zastosowała 46 130 środków i Apelacja Gdańska z ilością 39 057 zastosowanych środków. Łącznie te trzy dominujące Apelacje zastosowały prawie 39% wszystkich środków zapobiegawczych. Przeciwnieństwem wyżej wymienionych apelacji są te, gdzie liczba zastosowanych środków o charakterze zapobiegawczym jest niewielka. W tej grupie przodują Apelacje Rzeszowska i Szczecińska. W pierwszej zastosowano łącznie 14 517 środków, czyli 3 razy mniej niż w Apelacji Katowickiej, zaś w Apelacji Szczecińskiej liczba zastosowanych środków zapobiegawczych osiągnęła poziom 22 704 (zob. Aneks nr 3).

Wiedząc, które Apelacje przodują pod względem ilości stosowanych środków zapobiegawczych w procesie karnym, warto teraz przyjrzeć się szcze-

głowej częstotliwości ich stosowania i na tej podstawie określić, które Apelacje dominują pod względem stosowania poszczególnych środków zapobiegawczych.

Biorąc pod uwagę tymczasowe aresztowanie, można stwierdzić, że do roku 2009 włącznie pod względem ilości zastosowanych aresztów dominowała Apelacja Katowicka, która w 2007 roku zastosowała 5527 aresztów tymczasowych, w 2008 roku 3531, a w 2009 roku 3381. Tuż za nią uplasowała się Apelacja Gdańska, a następnie Warszawska. W 2010 roku sytuacja uległa zmianie i na pierwsze miejsce z liczbą 3176 zastosowanych aresztów wysunęła się Apelacja Gdańska, wyprzedzając Apelację Katowicką o 316 zastosowanych aresztów tymczasowych. Najmniej środków zapobiegawczych w postaci aresztu tymczasowego przez 4 analizowane lata zastosowała apelacja Rzeszowska. Przy czym należy zaznaczyć, że w roku 2010 liczba zastosowanych aresztów przez tę Apelację w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła ponad jedenastokrotnie, z 56 zastosowanych aresztów tymczasowych w roku 2009 do 633 w roku 2010 (zob. Aneks nr 4).

Dominującą Apelacją pod względem ilości zastosowanych poręczeń przez cztery analizowane lata była Apelacja Krakowska, natomiast Apelacja Rzeszowska ponownie była tą, w której liczba zastosowanych poręczeń była najniższa (zob. Aneks nr 4).

W stosowaniu dozoru policyjnego podobnie, jak w przypadku aresztu tymczasowego, przodowała Apelacja Katowicka. Apelacja ta najwięcej dozorów podjęła w 2007 roku – 6518. Liczba ta z każdym następnym rokiem malała. W 2010 roku zanotowano tam najniższy poziom zastosowanych dozorów Policyjnych, tj. 4884. Był to jednak największy wynik wśród ilości zastosowanych dozorów przez inne Apelacje. Na ostatnim miejscu, z ilością 1363 zastosowanych dozorów policyjnych w 2010 roku, uplasowała się Apelacja Rzeszowska (zob. Aneks nr 4).

Środek zapobiegawczy w postaci zakazu opuszczania kraju najczęściej stosowała Apelacja Wrocławska. Sytuacja taka utrzymała się przez trzy analizowane lata, do roku 2009 włącznie. Od roku 2010 na czoło, z liczbą 1189 zastosowanych zakazów opuszczania kraju, wysunęła się Apelacja Gdańska. Na ostatnim 11. miejscu uplasowała się apelacja Warszawska, w której średnioroczna liczba stosowanych zakazów opuszczania kraju wynosiła około 386 (zob. Aneks nr 4).

W przypadku kolejnego środka zapobiegawczego, tj. zawieszenia w czynnościach służbowych, nie ma Apelacji, która przodowałaby w jego stosowaniu przez kilka lat. W 2007 roku najwięcej środków tego rodzaju w liczbie 48 zastosowała Apelacja Poznańska. W 2008 roku z liczbą 46 zastosowanych zawiesznień w czynnościach przodowała Apelacja Wrocławska. W 2009 roku z tą samą liczbą 46 zastosowanych środków górowała Apelacja Łódzka, zaś w 2010

roku na czoło wysunęła się Apelacja Warszawska, w której zastosowano 50 zawiesznień w czynnościach służbowych. Najmniej środków tego rodzaju stosowała do 2009 roku Apelacja Białostocka (średniorocznie 9), zaś w 2010 roku – Apelacja Rzeszowska – 8 zastosowań (zob. Aneks nr 4).

Środek zapobiegawczy w postaci powstrzymania się od określonej działalności w 2007 roku najczęściej, bo 105 razy, stosowała Apelacja Wrocławska, w 2008 roku Apelacja Warszawska – 204 razy, zaś przez dwa kolejne lata pod względem częstotliwości stosowania tego rodzaju środka dominowała Apelacja Łódzka, w której zastosowano go 142 razy w 2009 roku i 151 razy w 2010 roku. Pod względem najmniejszej ilości zastosowania tego środka przez 3 lata przodowała Apelacja Białostocka, a w 2009 roku Rzeszowska, w której nie zastosowano go ani razu (zob. Aneks nr 4).

Ostatnim poddanym analizie środkiem jest nakaz powstrzymania się od prowadzenia określonej rodzaju pojazdu. W latach 2007-2008 najwięcej środków tego rodzaju zastosowała Apelacja Wrocławska, w dwóch kolejnych latach Katowicka. Natomiast najmniejsza częstotliwość w zastosowaniu tego środka miała miejsce w analizowanych latach kolejno w Apelacjach: Krakowskiej (2), Warszawskiej (1) i Szczecińskiej (0) (zob. Aneks nr 4).

Dla zobrazowania, jak zmienia się częstotliwość wykorzystywanych środków zapobiegawczych w poszczególnych Apelacjach, wykorzystano łańcuchowy indeks dynamiki (zob. Aneks nr 5). Z przedstawionych danych wynika, że w 2008 roku w porównaniu z rokiem poprzednim w żadnej z analizowanych Apelacji nie wzrosła liczba zastosowanych wobec oskarżonego aresztów tymczasowych. We wszystkich apelacjach dominowała spadkowa tendencja, przy czym najwyższym spadkiem w tym okresie odznaczała się Apelacja Katowicka, w której liczba zastosowanych aresztów tymczasowych w porównaniu z rokiem poprzednim zmalała o ponad 36%. W kolejnych latach tendencje były skokowe. W 2009 roku w 6 Apelacjach odnotowano wzrost ilości zastosowanych aresztów, zaś w 5 innych – spadek. Do Apelacji, cechujących się wzrostem ilości zastosowanych aresztów, należą: Warszawska (14,3%), Gdańska (7,73%), Krakowska (5,93%), Łódzka (7,10%), Poznańska (1,75%) i Szczecińska (11,31%). Analizując dane z roku 2010, można stwierdzić, że jedynie w 2 spośród 11 Apelacji odnotowano wzrost ilości stosowanych aresztów tymczasowych. Była to Apelacja Warszawska (3,85%) i Rzeszowska (12,83%). W pozostałych apelacjach utrzymywała się tendencja malejąca, przy czym najwyższy spadek zanotowano w apelacji Białostockiej – ponad 20% (zob. Aneks nr 5).

Rozpatrując środek zapobiegawczy w postaci poręczenia, można powiedzieć, że zarówno w 2008 roku w porównaniu do roku poprzedniego, jak i w kolejnym badanym okresie, dominują Apelacje o tendencji rosnącej. Największym wzrostem, jeśli chodzi o ilość zastosowanych poręczeń w 2008 roku w porównaniu do roku 2007, odznaczała się Apelacja Gdańska – wzrost

o ponad 20%. W 2009 roku w porównaniu z rokiem 2008 najwyższy wzrost ilości stosowanych poręczeń przypadł Apelacji Łódzkiej i wynosił 18,22%. Z kolei w 2010 roku aż w 9 Apelacjach odnotowano spadek ilości zastosowanych poręczeń. Najwyższy spadek, blisko 30%, zanotowano w Apelacji Rzeszowskiej (zob. Aneks nr 5).

Jak zauważono wcześniej, środkiem najczęściej stosowanym przez wszystkie Apelacje jest dozór policyjny. Wyniki, które odnotowano podczas analizy tego środka, są bardzo zbliżone do poręczenia, ponieważ w 2008 i 2009 roku w porównaniu do lat poprzednich w znacznej części Apelacji wzrosła ilość stosowanych dozorów. W 2008 roku najwyższym wzrostem (21,62%) cechowała się Apelacja Warszawska, w 2009 roku – Apelacja Krakowska (14,75%). Od 2010 roku, podobnie jak w przypadku poręczenia czy aresztu tymczasowego, wzrost odnotowano tylko w 2 spośród 11 Apelacji: Gdańskiej (7,03%) i Poznańskiej (2,98%). Największym spadkiem w badanym okresie na poziomie 16,66% cechowała się Apelacja Warszawska (zob. Aneks nr 5).

Analizując kolejny środek zapobiegawczy, tj. zakaz opuszczania kraju, w pierwszym okresie we wszystkich apelacjach odnotowano spadek ilości zastosowanych środków. Największy spadek (o 40%) w 2008 roku zanotowano w Apelacji Katowickiej. W kolejnym badanym okresie aż w 7 Apelacjach nastąpił wzrost ilości stosowania tego środka. Na szczególną uwagę zasługuje Apelacja Rzeszowska, gdzie ten wzrost sięgnął ponad 25%, i Lubelska, w której liczba zastosowanych środków w porównaniu do bazowego okresu nie uległa zmianie. Natomiast najwyższy wzrost w stosowaniu zakazu opuszczania kraju odnotowano w 2010 roku w Apelacji Lubelskiej – 35,40% (zob. Aneks nr 5).

Przy analizie dwóch kolejnych środków zapobiegawczych, tj. zawieszenia w czynnościach służbowych i nakazu powstrzymania się od określonej działalności, warto zwrócić uwagę na dwie Apelacje: Krakowską i Warszawską. Tam bowiem skoki ilościowe w zakresie stosowanych środków są największe. W 2008 roku w Apelacji Krakowskiej nastąpił 109,09% wzrost ilości stosowanych zawiesznień w czynnościach służbowych, zaś w tym samym roku w Apelacji Warszawskiej ilość stosowanych nakazów powstrzymania się od określonej działalności w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła ponad czterdziestokrotnie (zob. Aneks nr 5).

Bardzo duże skoki można zaobserwować również podczas analizy środka w postaci nakazu powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu. W 2008 roku w porównaniu z rokiem bazowy w Apelacji Warszawskiej nastąpił ponad 99% spadek ilości zastosowania tego środka. W tym samym okresie spadek przewyższający 70% zaobserwowano również w Apelacji Szczecińskiej i Wrocławskiej. W kolejnych latach również można wyróżnić Apelacje, gdzie liczba zastosowanych nakazów tego typu znacznie malała. Do

takich Apelacji w 2009 roku zalicza się: Białostocką, Katowicką i Krakowską, zaś w roku 2010 – Wrocławską (zob. Aneks nr 5).

Każda z Apelacji ma możliwość zastosowania względem oskarżonego jednego z siedmiu środków zapobiegawczych, oczywiście w zależności od okoliczności sprawy. Analizując dane zawarte w Aneksie nr 6, można stwierdzić, które ze środków w opinii danej Apelacji są najlepszym gwarantem. Im częściej dana Apelacja stosuje dany środek, oznacza to, że jej zdaniem spełnia on cele, do których został powołany. Należy zaznaczyć, że miejsca zostały przydzielone w oparciu o częstotliwość zastosowanego środka (pierwsze miejsce uzyskał środek stosowany najczęściej przez daną apelację, a siódme ten, który był stosowany najrzadziej).

W Apelacji Warszawskiej najczęściej był stosowany dozór policyjny, potem areszt tymczasowy i poręczenie. Dopiero w dalszej kolejności: zakaz opuszczania kraju, zawieszenie w czynnościach służbowych, czy powstrzymanie się od określonej działalności, zaś najrzadziej stosowano powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu (zob. Aneks nr 6).

W Apelacji Białostockiej w pierwszej kolejności było brane pod uwagę zastosowanie poręczenia, a następnie dozoru policyjnego i aresztu tymczasowego (zob. Aneks nr 6).

Niemal zawsze na 4. miejscu, pod względem kolejności wybieranego środka zapobiegawczego, był zakaz opuszczania kraju. Aż 9 spośród 11 Apelacji właśnie w czwartej kolejności zdecydowało się na zastosowanie tego środka. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku nakazu powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu. Ten środek 10 Apelacji wybrało jako ostatni (zob. Aneks nr 6).

W Apelacji Rzeszowskiej najczęściej stosowanym środkiem zapobiegawczym był dozór policji i zakaz opuszczania kraju, a najrzadziej – powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu (zob. Aneks nr 6).

Rozpatrując poszczególne apelacje pod względem podobieństwa między sobą w rodzaju stosowanych środkach i kolejności ich wyboru, można wyodrębnić 4 grupy. Dwie pierwsze posiadają po 5 wspólnych cech, trzecia tych cech ma 7, zaś ostatnia 3.

Do pierwszej grupy zalicza się Apelację Gdańską i Katowicką. Obie apelacje w pierwszej kolejności zastosowały środek zapobiegawczy w postaci dozoru policyjnego, potem poręczenia i na końcu – tymczasowego aresztowania. W obu Apelacjach na 4. miejscu pod względem zastosowanego środka znalazł się zakaz opuszczania kraju, a na 6. miejscu zawieszenie w czynnościach służbowych (zob. Aneks nr 6).

Do drugiej grupy zalicza się Apelację Krakowską i Lubelską, dla których dominującym środkiem zapobiegawczym w praktyce jest dozór policji. Jedyna różnica, jaką obserwuje się między tymi dwiema Apelacjami, to wybór drugie-

go środka. Apelacja Krakowska preferuje poręczenie, zaś Lubelska – tymczasowe aresztowanie. Pozostała kolejność stosowania środków zapobiegawczych w obu apelacjach jest identyczna (zob. Aneks nr 6).

Trzecią wyodrębnioną grupę stanowią Apelacje Łódzka i Poznańska, w których to podobieństwo jest stuprocentowe, kolejność bowiem stosowanych środków zapobiegawczych jest identyczna (zob. Aneks nr 6).

W ostatniej grupie, z trzema wspólnymi cechami, znalazły się Apelacje Szczecińska i Wrocławska, których podobieństwo wygenerowało się w stosunku do trzech najrzadziej stosowanych przez nie środków zapobiegawczych. Mianowicie obie apelacje w 5. kolejności skorzystały ze środka zapobiegawczego w postaci powstrzymania się od prowadzenia określonej działalności, następnie zastosowały zawieszenie w czynnościach służbowych, a na samym końcu, jak ma to miejsce w wielu innych Apelacjach, zastosowano nakaz powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu (zob. Aneks nr 6).

Wnioski końcowe

Organ procesowy stosując dany środek zapobiegawczy musi rozważyć potrzebę jego zastosowania, prawną dopuszczalność i faktyczną zasadność posłużenia się tym środkiem przymusu. Musi dokonać wyboru właściwego środka kierując się wiedzą i doświadczeniem życiowym. Z prezentowanych analiz wynika, iż w praktyce środki izolacyjne stanowią 30% wszystkich środków, pozostałą 70% część stanowią środki o charakterze nieizolacyjnym. Z praktyki wynika, że nie zawsze konieczne jest stosowanie od razu najostrzejszego środka zapobiegawczego wobec podejrzanego, jakim jest tymczasowe aresztowanie, bowiem inne środki przymusu także spełniają swoją rolę i wymuszają na podejrzanym właściwe zachowanie. Mimo możliwości zastosowania alternatywnych środków, w Polsce nadal areszt tymczasowy jest jednym z najczęściej stosowanych, choć godzi on w wolności obywatelskie człowieka. Wśród nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w poszczególnych Apelacjach najczęściej stosuje się dozór policji oraz poręczenie, w szczególności poręczenie majątkowe.

Ogólnie z roku na rok maleje liczba stosowanych środków przymusu. Na spadkową tendencję od 2008 roku miał wpływ spadek stosowania takich środków zapobiegawczych, jak tymczasowe aresztowanie, zawieszenie w czynnościach służbowych, nakaz powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu, a od 2009 roku – spadek liczby stosowanych poręczeń.

Częstotliwość stosowania danego środka zapobiegawczego w poszczególnych Apelacjach uzależniona jest od skuteczności jego działania w zabezpieczeniu prawidłowego toku procesu i gwarancji, że oskarżony będzie w nim właściwie uczestniczył. Praktyka stosowania danego środka przymusu podyktowana jest również rodzajem popełnionego przestępstwa i jego społeczną

szkodliwością. Dozór policyjny i areszt tymczasowy najczęściej stosowano w Apelacji Katowickiej i Gdańskiej. Poręczenie było domeną Apelacji Krakowskiej. W stosowaniu zawieszenia w czynnościach służbowych dominowały Apelacje Poznańska, Wrocławska, Łódzka i Warszawska. Natomiast zakaz opuszczania kraju, nakaz powstrzymania się od określonej działalności i zakaz prowadzenia pojazdu najczęściej stosowano w Apelacji Wrocławskiej. Ze wszystkich Apelacji najmniej środków zapobiegawczych zastosowała Apelacja Rzeszowska i Szczecińska.

Dwie spośród 11 przeanalizowanych Apelacji odznaczało się stuprocentowym podobieństwem w zakresie rodzaju i kolejności stosowania środków zapobiegawczych. Były to Apelacje Łódzka i Poznańska. Poza tym duże podobieństwo wykazały Apelacje Gdańsk i Katowicka, Krakowska i Lubelska oraz Szczecińska i Wrocławska.

Nie można jednoznacznie stwierdzić, czy właściwe jest stosowanie środków przymusu, czy też lepiej, tak jak ma to miejsce w Apelacji Rzeszowskiej czy Szczecińskiej, rzadko je stosować. Wszystko zależy od charakteru danej sprawy oraz od wypracowanej przez właściwe organy praktyki stosowania konkretnych środków i ich skuteczności.

ANEKSY

ANEKS NR 1:

Liczba stosowanych środków zapobiegawczych w poszczególnych Apelacjach w latach 2007-2010:

Apelacje/rok	Środki izolacyjne				Środki nieizolacyjne			
	-2007-	-2008-	-2009-	-2010-	-2007-	-2008-	-2009-	-2010-
Warszawska	3402	2363	2701	2805	4702	5258	5089	4306
Białostocka	2503	1866	1776	1419	6336	5926	5191	5001
Gdańska	3458	3026	3260	3176	6164	6468	6669	6836
Katowicka	5527	3531	3381	2860	9539	8314	7545	6769
Krakowska	2543	1907	2020	1781	8862	9456	10250	9311
Lubelska	2755	2151	2144	1996	3395	3579	3690	3706
Łódzka	2943	2098	2247	2066	4240	4220	4653	4015
Poznańska	2284	2230	2269	2171	3213	3281	3692	3929
Rzeszowska	857	676	561	633	3342	2701	3007	2740
Szczecińska	2035	1662	1850	1717	4224	3603	3880	3733
Wrocławska	3236	2635	2546	2436	7747	6994	6859	5995
Suma	31543	24145	24755	23060	61764	59800	60525	56341
łącznie	103503				238430			
średnia	2867,55	2195,00	2250,45	2096,36	5614,91	5436,36	5502,27	5121,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.pg.gov.pl, odczyt: 09.09.2011

ANEKS NR 2:

Dynamika zmian w stosowaniu środków zapobiegawczych – indeks łańcuchowy:

Apelacja/rok	Środki izolacyjne			Środki nieizolacyjne		
	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2008/2007	2009/2008	2010/2009
Warszawska	69,46	114,30	103,85	111,82	96,79	84,61
Białostocka	74,55	95,18	79,90	93,53	87,60	96,34
Gdańska	87,51	107,73	97,42	104,93	103,11	102,50
Katowicka	63,89	95,75	84,59	87,16	90,75	89,72
Krakowska	74,99	105,93	88,17	106,70	108,40	90,84
Lubelska	78,08	99,67	93,10	105,42	103,10	100,43
Łódzka	71,29	107,10	91,94	99,53	110,26	86,29
Poznańska	97,64	101,75	95,68	102,12	112,53	106,42
Rzeszowska	78,88	82,99	112,83	80,82	111,33	91,12
Szczecińska	81,67	111,31	92,81	85,30	107,69	96,21
Wrocławska	81,43	96,62	95,68	90,28	98,07	87,40

Źródło: opracowanie własne

ANEKS NR 3:

Przyznane miejsca pod względem ilości stosowanych środków zapobiegawczych:

Apelacja/środek zapobiegawczy	tymczasowe aresztowanie	poręczenie*	dozór Polgiji	zakład opuszczania kraju	zawieszenie w czynnościach służbowych	powstrzymanie się od określonej działalności	powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu	Suma	MIEJSCE
Warszawska	11271	2183	15072	1545	159	223	173	30626	5
Białostocka	7564	10526	8281	3535	44	7	61	30018	6
Gdańska	12920	6067	14902	4859	66	183	60	39057	3
Katowicka	15299	6850	22362	2308	112	131	404	47466	1
Krakowska	8251	15813	17212	4682	73	92	7	46130	2
Lubelska	9046	3212	9188	1741	121	69	39	23416	8
Łódzka	9354	3001	11133	2372	142	459	21	26482	7
Poznańska	8954	3252	8304	2110	164	122	163	23069	9
Rzeszowska	2727	2034	5560	4083	72	16	25	14517	11
Szczecińska	7264	3273	8134	3575	83	356	19	22704	10
Wrocławska	10853	5479	15616	5645	171	266	418	38448	4
Suma	103503	61690	135764	36455	1207	1924	1390	341933	
MIEJSCE	2	3	1	4	7	5	6		

* Pod pojęciem „poręczenie” mieści się: poręczenie majątkowe, społeczne i osoby godnej zaufania

Źródło: opracowanie własne

ANEKS NR 4:
Częstotliwość stosowania środków zapobiegawczych
w polskich Apelacjach w latach 2007-2010:

Apelacja /rok	Cwicziowa amunicja				potoczna				dozr. polci				zab. opuszczenia kraju				zawieszanie w granicach terytorialnych				ponowienie ist. od okradzenia zbrodni				ponowienie ist. od powrotu do kraju				SUMA			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Warszawska	3402	2343	2791	2896	588	512	590	493	3395	4129	3431	514	377	334	320	30	35	44	59	204	3	11	170	1	1	1	1	1	1	30626		
Białostocka	2503	1866	1776	1419	3093	2348	2293	1916	2186	2146	2063	1269	668	685	713	10	11	6	17	4	0	2	1	39	14	4	4	30018				
Gdańska	3458	3026	3260	3176	1206	1480	1753	1519	3463	3890	3743	4006	1389	1182	1129	1180	13	15	18	20	23	28	41	94	41	6	5	8	39087			
Katowicka	4527	3521	3351	2860	1945	1891	1663	1341	6518	5774	6226	4644	850	510	505	443	46	38	26	22	46	52	22	11	124	69	103	108	47466			
Krakowska	2843	1907	2020	1781	3884	4283	3664	4027	4083	4651	4481	1200	1079	1265	1138	11	23	26	13	38	15	25	14	2	3	1	1	1	46130			
Lubelska	2755	2151	2144	1996	800	878	760	774	2081	2242	2498	2367	443	357	524	39	39	23	20	19	18	17	15	13	15	5	6	23416				
Łódzka	3943	3098	3247	3066	710	700	688	688	2792	3315	3220	2066	699	506	676	551	46	34	46	16	67	99	142	151	6	6	3	32682				
Poznańska	2254	2220	2269	2171	681	779	818	974	1860	1940	2214	2280	565	459	535	560	48	42	38	26	14	20	43	46	46	44	34	23069				
Rzeszowska	857	676	561	633	673	487	512	362	1415	1349	1433	1363	1212	833	1042	996	25	24	12	8	7	2	0	7	6	8	4	14817				
Szczecińska	2685	1662	1850	1717	854	829	825	766	2032	1983	2073	1219	721	832	793	25	21	26	11	83	66	116	91	11	3	5	0	22704				
Wrocławska	3236	2626	2406	2406	1310	1348	1579	1242	4314	4071	3514	1691	1407	1412	1135	43	46	41	41	105	47	70	44	284	75	49	19	38448				
SUMA	31543	24145	24755	23900	14523	16184	15973	14025	33813	34232	34741	30023	10931	8300	8802	8302	339	308	306	254	411	548	481	484	742	238	222	188	34183			
średnia	2307,55	2195,00	2240,45	2095,36	1111,64	1469,45	1452,09	1275,00	9729,91	9107,45	9188,27	8021,55	993,73	760,00	860,15	760,15	10,32	25,00	27,52	20,09	37,36	49,92	43,73	44,00	67,45	11,64	20,18	17,09	17,09			

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.pg.gov.pl, odczyt: 09.09.2011

ANEKS NR 6:

Kolejność zastosowania środków zapobiegawczych, według częstotliwości ich stosowania:

Apelacja/ środek zapobiegawczy	tyczasowe aresztowanie	poręczenie	dozór Policji	zakaz opuszczania kraju	zawieszenie w czynnościach służbowych	powstrzymanie się od prowadzenia określonej działalności	powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdu
Warszawska	2	3	1	4	5	6	7
Białostocka	3	1	2	4	6	5	7
Gdańska	2	3	1	4	6	5	7
Katowicka	2	3	1	4	6	7	5
Krakowska	3	2	1	4	5	6	7
Lubelska	2	3	1	4	5	6	7
Łódzka	2	3	1	4	6	5	7
Poznańska	2	3	1	4	6	5	7
Rzeszowska	3	4	1	2	5	6	7
Szczecińska	2	4	1	3	6	5	7
Wrocławska	2	3	1	4	6	5	7

Źródło: opracowanie własne

THE PRACTICE OF USING PREVENTIVE MEANS IN THE POLISH PROSECUTOR'S OFFICES OF APPEAL IN 2007-2010

SUMMARY

The article is concentrated on preventive means which were used by Polish prosecutor's offices of appeal in 2007-2010 in order to protect the correct course of criminal proceedings. The author starts with defining the essence of preventive means, and continues with comparing particular courts of appeal in respect of their practice in using such means. Each court is analyzed in respect of kinds of the means applied and the frequency of their usage. The analyses lead to a series of conclusions which show these courts of appeal where coercive means are practiced frequently, and those which abstain from applying them. They reveal these courts of appeal which regard isolation means as best guarantors of the proper criminal proceedings, and those where non-isolation means seem to be more convenient ones. They also present statistical changes in using coercive means by particular courts of appeal in 2007-2010, and determine trends followed by such structures of courts.

KEY WORDS: preventive means, prosecutor's office, court of appeal.